

О. Д. Лазор

доктор наук з державного управління, професор,
професор кафедри державного управління та місцевого самоврядування
Хмельницького університету управління та права

М. І. Хмелярчук

кандидат економічних наук,
доцент кафедри економічної теорії
Львівського інституту банківської справи
Університету банківської справи
Національного банку України

О. П. Павлишин

кандидат економічних наук,
доцент кафедри банківської справи
Львівського інституту банківської справи
Університету банківської справи
Національного банку України

М. І. Павлишин

начальник відділу продажі іпотеки
Львівського регіону ЗАТ "Альфа-Банк"

УДК 336.77 (477)

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНІ ПРОБЛЕМИ ФУНКЦІОНУВАННЯ КРЕДИТНОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

Висвітлено організаційно-економічні проблеми функціонування кредитної системи України на сучасному етапі поширення світової фінансової кризи. Обґрунтовано необхідність розробки стратегічного плану виходу з кризи національної кредитної системи та підвищення до неї довіри населення.

Рассмотрены организационно-экономические проблемы функционирования кредитной системы Украины на современном этапе распространения финансового кризиса. Обосновано необходимость разработки стратегического плана выхода из кризиса национальной кредитной системы и повышения доверия населения к ней.

There are founded organising-economic problems of function of credit system of Ukraine on modern level of world financial crisis. There are substantiated the necessity of elaboration of strategic plan to overcome the crisis of national credit system and raising confidence of population to it.

Кризові явища, які спостерігаються сьогодні у світовій та вітчизняній економіці, гостро поставили проблему удосконалення організаційно-економічних основ ефективного функціонування усієї економічної системи та такої її важливої складової, як кредитна система. Адже, як справедливо зазначає Л. Рябініна, "кредитна система — це база, на якій будуються всі економічні відносини у суспільстві (еквівалентні, фінансові, кредитні). Тому теоретичне обґрунтування її організації (як сукупності кредитних установ, так і сукупності кредитних відносин) є важливим етапом економічного розвитку країни" [1, с. 26].

В умовах світової та внутрішньої фінансової кризи в Україні, зокрема, загрозливих

явищ у банківському секторі держави, об'єктивно актуалізується значення наукового аналізу організаційно-економічних основ ефективного функціонування національної кредитної системи та її ролі в подоланні економічної кризи.

Дослідження теоретичних та практичних аспектів ефективного функціонування кредитної системи є предметом дослідження широкого кола як зарубіжних, так і вітчизняних вчених. Активізація національних досліджень у цьому напрямі спостерігається з початку 90-х років ХХ ст., тобто із здобуттям незалежності України та з необхідністю становлення національної кредитної системи. Значний внесок в обґрунтування теоретичних основ та практичних рекомендацій щодо формування кредитної системи України справили праці таких вчених, як: А. С. Гальчинського, М. І. Савлука, А. М. Мороза, М. Ф. Пуховкіної, І. М. Лазепка, В. Д. Лагутіна, О. Г. Гриценка, О. В. Дзюблюка, А. А. Чухна та інших.

Узагальнення їх наукового доробку в поєднанні з аналізом світових та національних тенденцій розвитку кредитної системи на сучасному етапі допоможе сформулювати власне бачення перспективи виходу з фінансової кризи в Україні.

Метою цієї публікації є дослідження організаційно-економічні проблеми функціонування кредитної системи та сформулювати рекомендації щодо шляхів виходу з кризового стану національної кредитної системи та національної економіки в цілому.

Розглядаючи питання організаційно-економічних основ функціонування кредитної системи України, слід, передусім, зупинитися на формуванні її інституційної структури з позиції адекватності світовій практиці функціонування кредитної системи та відповідності до особливостей розвитку національної економіки. При цьому, варто відзначити, що головними чинниками формування кредитної системи є характер чинних у країні кредитних відносин та відповідних форм кредиту. Очевидно, що на різних етапах розвитку суспільства склад кредитних установ зазнав змін відповідно до еволюції економічної системи в цілому та особливостей розвитку національної економіки.

Світова практика надає багато прикладів функціонування різних видів кредитних установ, однак найбільш поширеною у країнах з ринковою економікою є така: банки (основна ланка кредитної системи), яка концентрує основну масу кредитних і фінансових операцій та небанківські установи, що доповнюють діяльність банків, зв'язують окремі ланки кредитної системи. Функції банківських та небанківських установ тісно взаємопов'язані. Інколи навіть важко чітко розмежувати сфери їх діяльності: банки виконують небанківські операції і — навпаки (*рис. 1*).

Вітчизняна кредитна система формується на зразок типової структури кредитної системи в ринковій економіці. На початкових етапах її становлення відбувались передусім глибокі інституційні перетворення. Це роздержавлення банківської і кредитної справи, перетворення державних банків на акціонерні, створення численних комерційних банків, відновлення комерційного кредиту.

Організаційна структура вітчизняної кредитної системи будується як сукупність кредитних установ, що можуть вступати у кредитні відносини та надавати кредитні послуги. Очевидно, що найбільш динамічно розвивається така структурна складова кредитної системи, як банківська. Створена за принципом дворівневої банківської системи (верхній рівень — емісійний центральний банк, нижній рівень — неемісійні комерційні банки), вона забезпечувала і забезпечує виконання більшості кредитно-фінансових операцій. Як справедливо зазначив М. І. Савлук, “у галузі кредитних відносин перехід від старої до ринкової системи господарювання здійснювався швидше, ніж в інших сферах життя нашої країни. Це пояснюється тим, що в основі цих відносин лежить наймобільніший ресурс — гроші” [2, с. 432].

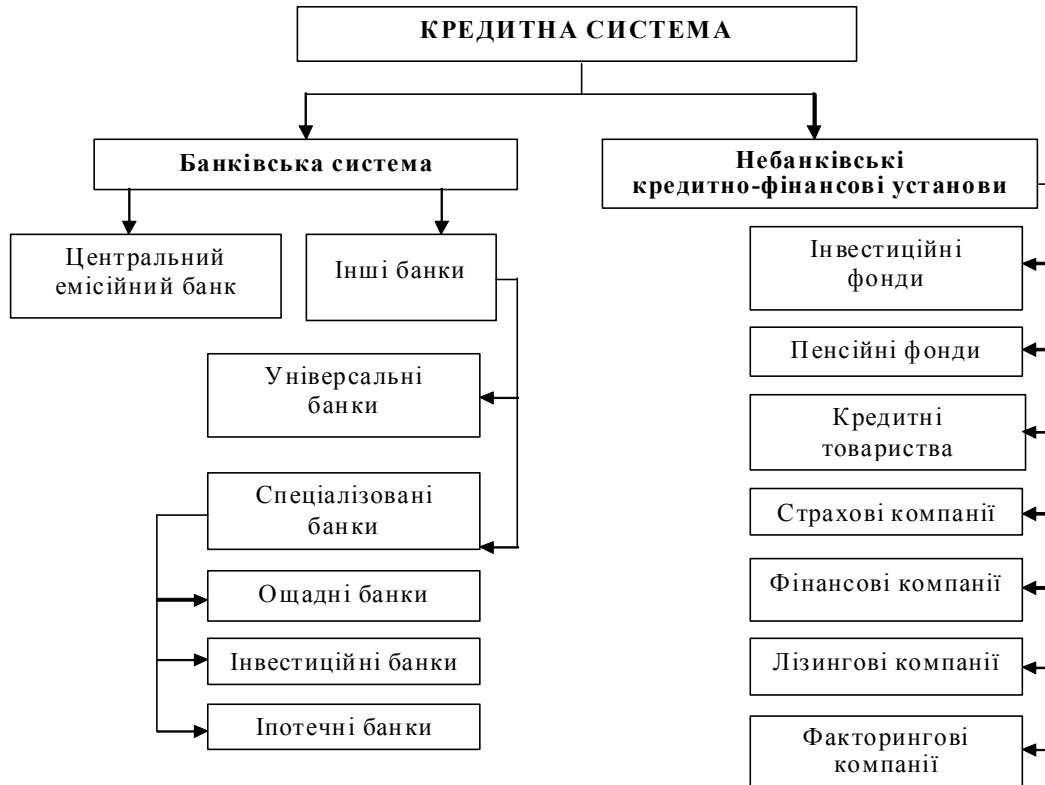

Рис. 1. Типова структура кредитної системи в ринковій економіці

Становлення кредитної системи України характеризується тим, що поряд із банками почали функціонувати небанківські кредитно-фінансові установи, а саме: кредитні спілки, страхові компанії, фінансові компанії, недержавні пенсійні фонди, ломбарди. Динамічно зростаючий сектор небанківських фінансових установ України характеризується на сучасному етапі зростанням як кількісних, так і якісних показників їх діяльності. Так, станом на 31.03.2008 р. до Державного реєстру фінансових установ було внесено інформацію про 1 938 небанківських фінансових установ, тоді як на кінець 2007 року в Держреєстрі налічувалось 1 907 фінансових установ (тобто за 3 місяці 2008 року Держреєстр поповнився на 31 установу) [3].

Разом із кількісними показниками, зростають і якісні показники діяльності небанківських фінансових установ. Так, якщо за результатами 2006 року загальний обсяг активів небанківських фінансових установ становив 32,7 млрд. грн., то на кінець 2007 року — 45,2 млрд. грн. (приріст 38,2 %) [3].

Разом із тим, небанківський фінансовий сектор у цілому ще значно відстає від банківського як за загальним обсягом активів, так і за темпами їх росту: якщо за 12 місяців 2007 року активи банків зросли на 75,3 %, то активи небанківських фінансових установ (НФУ) — на 38 %, що призводить до поступового зниження долі активів небанківських фінансових установ у активах усього фінансового сектора (у 2005 році доля активів НФУ становила 10,2 %, у 2006 році — 8,5 %, у 2007 році — 7 %) (рис. 2.)

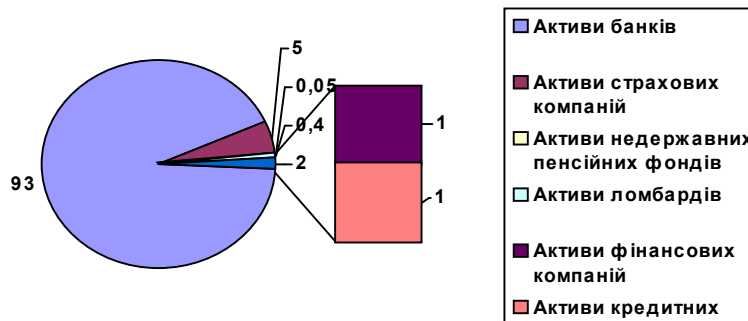

Рис. 2. Активи фінансових установ станом на 31.12.2007р. [3]

Матеріали рисунку свідчать, що найвищу активність на фінансово-кредитному ринку країни надалі демонструють банківські установи. Рівень їх активності на фінансово-кредитному ринку України становить 93 %. Водночас рівень активності страхових компаній становить 5 %, недержавних пенсійних фондів — 0,05 %, ломбардів — 0,06 %, фінансових компаній — 1,0 %, кредитних спілок — 1 %.

Таким чином, нерозвиненість небанківського фінансового сектора в Україні не розкриває його потенційних можливостей щодо фінансування реального сектора економіки. Так, не використовується належним чином потенціал кредитних спілок щодо споживчого кредитування населення та розширення кредитування малого та середнього бізнесу; не розвинута належним чином система недержавного пенсійного страхування, яка могла б забезпечувати довгострокові дешеві ресурси для подальшого інвестування на потреби економіки; слабо функціонують інвестиційні фонди та фінансові компанії, котрі могли б забезпечувати високий рівень управління фінансовими ресурсами, розміщуючи їх у надійні та високодохідні активи тощо.

Очевидно, що в такій ситуації вітчизняні банки не мають відповідних конкурентів на фінансово-кредитному ринку і є фактично монополістами на ринку кредитних послуг, що негативно впливає на розвиток кредитного ринку України та забезпечення кредитними послугами реальний сектор економіки та населення країни.

Більшість фахівців пояснюють такий стан справ широким колом взаємопов'язаних проблем, що заважають належному розвитку небанківських кредитних інститутів. Найголовніші з них такі: відсутність цілеспрямованої довготермінової урядової політики щодо створення ефективного фінансового сектора, до якого входили б також ефективні та надійні небанківські фінансові установи; глибока недовіра населення до будь-яких фінансових інститутів взагалі після так званої "трастової епопеї" у 1994–1995 рр. та подібних скандалів, у які були "замішані" пенсійні фонди; недостатньо якісний рівень професійного середовища, пов'язаний із незадовільною кваліфікацією персоналу багатьох спеціалізованих установ, а також брак навчальних закладів і програм для розв'язання цієї проблеми та відсутність кваліфікаційних вимог до таких фахівців [4, с. 44]. До вищезазначених проблем, на наш погляд, слід додати труднощі перехідного періоду в Україні, що супроводжуються негативними загальноекономічними процесами, до яких передусім слід віднести: макроекономічну нестабільність (високі темпи інфляції); низьку довіру до національної валюти; доларизацію грошової системи; дефіцит торговельного балансу; залежність від імпорتنих енергоносіїв (в першу чергу російських), тощо. Вказані проблеми посилюються несприятливими зовнішньоекономічними чинниками, зокрема світовою економічною кризою, та загостренням через це всього комплексу економічних, соціальних та політичних проблем.

Очевидно, що наслідки наявності комплексу вищезазначених проблем негативно, в першу чергу, впливають на реальний сектор вітчизняної економіки та на громадян

України. Адже у цих кризових умовах банки, в першу чергу, дбають про забезпечення власної ліквідності та платоспроможності. Як наслідок, кредити стали майже недоступними як для підприємств, так і для фізичних осіб.

У цих умовах об'єктивно настає можливість для активізації небанківських фінансових установ, зокрема кредитної кооперації, яка на перший погляд меншою мірою є залежною від світових фінансових процесів та криз. Так, за матеріалами інформаційних служб, кредитні спілки лише з січня по липень 2008 року надали на 40 % більше кредитів ніж за аналогічний період минулого року, а у вересні 2008 року — у десятки разів більше аналогічного періоду минулого року. Це дало змогу заробити кредитним спілкам у першому півріччі 2008 року 688 млн. грн. доходів, що набагато більше минулого року [5, с. 1]. Тобто, як бачимо, в цілому становище кредитних спілок набагато краще за ситуацію, що склалася в банківському секторі.

Однак експерти фінансового ринку відзначають і ризики, які можуть супроводжувати діяльність кредитних спілок у вказаних умовах:

1. Швидке зростання активів та можливість виникнення проблеми ліквідності;
2. Зв'язок із банками (деякі банки були засновниками кредитних спілок);
3. Наявність псевдо-кредитних спілок, які не є підзвітними Держфінпослуг і можуть лише псувати репутацію справжнім кредитним спілкам [5].

Внаслідок наявності зазначених ризиків, кредитним спілкам уже довелося вдатись до такого непопулярного рішення як припинення дострокового повернення вкладів членам кредитних спілок [6].

Таким чином, як бачимо, у сучасних умовах існує системна криза у функціонуванні національної кредитної системи, що торкається як діяльності її провідної ланки — банківської системи, так і небанківських фінансових установ. І хоча, за словами багатьох аналітиків, фінансова криза в Україні зараз не настільки сильна, як у світі, однак з нею необхідно боротися з метою недопущення її ймовірного поглиблення.

У цьому зв'язку своєчасним є прийняття Закону України “Про першочергові заходи щодо запобігання негативним наслідкам фінансової кризи та про внесення змін до деяких законодавчих актів України” [7] (закон), що спрямований на захист економіки та фінансової системи України від фінансової кризи. Вказаний закон відображає ключові напрями державної підтримки реального сектора економіки та забезпечення фінансової стійкості та ліквідності банківської системи країни. Однак, на наш погляд, цього закону є недостатньо для вирішення кризових явищ у всіх секторах національної економіки. Тому у цій ситуації доцільно використовувати прийнятий закон як базу для розробки стратегічних планів розвитку усіх секторів економіки в умовах фінансової кризи.

В умовах фінансової кризи та економічної нестабільності в Україні доцільним є розробка стратегічних планів виходу з кризи усіх секторів національної економіки, базуючись на державному антикризовому законі. Великою мірою це стосується і кредитної системи України та необхідності її державної фінансової підтримки як національної банківської системи, так і небанківських фінансових установ. У свою чергу, це сприятиме збільшенню довіри до національної кредитної системи та стабілізації соціально-економічної ситуації в країні в цілому.

Список використаних джерел

1. *Рябініна, Л.* Теорія і практика кредитних відносин в Україні [Текст] / Л. Рябініна // Вісник Національного банку України. — 2002. — № 1. — С. 26–29.
2. *Гроші та кредит* [Текст] : [підруч.] / М. І. Савлук, А. М. Мороз, М. Ф. Пуховкіна та ін. ; за заг. ред. М. І. Савлука. — К. : КНЕУ, 2001. — 602 с.
3. *Результати розвитку ринків небанківських фінансових послуг України за 12 міс. 2007 року* [Електронний ресурс] — Режим доступу : www.dfp.gov.ua/fileadmin/downloads/analit_bank_2007.
4. *Україна. Фінансовий сектор та економіка. Нові стратегічні завдання* [Текст] / [А. Поу, Ю. Власенко та ін.]. — К., 2001. — 120 с.
5. *Громов, О.* Чи впораються кредитні спілки з потоком клієнтів / Олег Громов [Електронний ресурс] Економічна правда (24.10.2008). — Режим доступу : <http://www.epravda.com.ua/publications/49017ed0a623a/>.

6. Взаємодія органів державної влади та кредитних спілок по забезпеченню гарантій вкладникам кредитних спілок [Електронний ресурс] Пресс-центр Майдан свободи (21.10.2008) — Режим доступу : <http://maydan.tv/articles/a293>.
7. Про першочергові заходи щодо запобігання негативним наслідкам фінансової кризи та про внесення змін до деяких законодавчих актів України : Закон України від 31.10.2008 р. № 639-VI [Текст] // ВВР. — 2009. — № 14. — Ст. 181.

Надійшла до редакції 02.09.2009

